

KÖNYVEKRŐL

Robert B. Cairns, Glen H. Elder, Jr. és E. Jane Costello (szerk): Developmental Science

Cambridge University Press, Cambridge 1996. 291 o.

Különböző tudományágak (szociológia, pszichobiológia, pszichiátria, pedagógia stb.) ismert kutatóinak egy csoportja az Egyesült Államokban 1987-ben megalakított egy konzorciumot (Carolina Consortium on Human Development, Institute of Center for Developmental Science), mely a tudományok evolúcióját vizsgálja. Kitűzött céljaik között szerepelt a tradicionális tudományágak alapkérdéseinek, illetve belső problémáinak feltérképezése, a hagyományos diszciplínák közelítése a modern tudományokhoz, és (talán ez volt a legfontosabb cél) egy interdiszciplináris szintézis kialakítása. Olyan együttműködést szerettek volna létrehozni, amely számos tudományág összefogásával, közös munkájával kialakítja a fejlődéstudomány új paradigmáját. A tanulmánykötet ennek a hosszú távú együttműködésnek a gyümölcse.

A könyv előszavában *Urie Bronfenbrenner* osztja meg velünk az érzéseket, melyek a kötet kéziratának olvasásakor kerítették hatalmukba őt. Jelentős mérföldkőnek tekinti (érzi?) ezt a munkát, mely, bár az emberi fejlődés tanulmányozásának kacskaringós, elágazó útján áll, világosan jelzi az eddigi eredményeket és a közeljövő kutatási irányait. Azonban mind ő, mind pedig a szerkesztők sietve megjegyzik, hogy e kötet nem „paradigmaváltást” jelent, hanem a szükséges (és világosan kibontakozó) változás egyik korai (de igen határozott) előfutárát.

A tanulmányok egy-egy kutatási terület alapproblémáit tárják fel. Legfontosabb feladatuk azonban az, hogy a ténymegállapításokat a fejlődési struktúra egyazon szintjén, ugyanazon az általános modellen belül tegyék meg. A konzorcium által kialakított általános modell meghatározó sajátosságai szinte pontról pontra elmentmondanak a napjainkban a kutatási területek mindegyikét uraló fogalmi és művelési kereteknek. Bár a megfogalmazás merész, elvontnak, a gyakorlatiól elrugaszkodottnak mégsem tekinthető. A könyv fejezetei bővelkednek konkrét kutatási példákban, melyek rávilágítanak a formálódó paradigma tulajdonságaira és az általa alkotott hipotézisek érvényességére.

A tanulmányok sorában olvashatunk többek között pszichobiológiai (*Gottlieb: Developmental Psychobiological Theory*), kognitív (*Morrison és Ornstein: Cognitive Development*), pszichopatológiai (*Costello és Angold: Developmental Psychopathology*) és szociológiai (pl. *Eckerman: Early Social-Communicative Development: Illustrative Developmental Analyses*) tárgyú munkákat, de megismerkedhetünk átfogó kérdéseket boncolgató fejezetekkel is (pl. *Magnusson és Cairns: Developmental Science: Toward a Unified Framework; Gariépi: The Question of Continuity and Change in Development*). A fejezetekben többek között az is közös, hogy az eltérő vizsgálódási területek ellenére vagy a felvetett kérdések, a felvázolt célok, vagy pedig a megfogalmazott állítások izomorfak: kijelölve az integráció irányát.

A 2. fejezetben (mely *Magnusson* és *Cairns* tollából származik) a szerzők lerakják az új paradigma egyik alapkövét. Ők ezt fejlődési integrációnak nevezik, s ebben látják a sokféle teória és kutatási irány közös alapvonását. (Az egyén pszichológiai szempontból egy egységes organizmus; az érési, a tapasztalati és a kulturális járulékok mind-mind ebben a szervezetben egyesülnek. Struktúrákban és folyamatokban vizsgálják a személyiséget – az egyes rendszerek különállását és egymásrautaltságát is hangsúlyozva.) Elképzeléseiket széleskörű kutatási eredményekkel illusztrálják.

A következő fejezetben *Elder* szinte ugyanezekből az alapelvekből indul ki, de ő (például az 'egymásrautaltság' fogalmát is megtartva) drámaian kiszélesíti a vizsgálódás interdiszciplináris holdudvarát az egyes tudományos kutatási területeken. *Elder*, mint az emberi fejlődés avatott elméleti és gyakorlati szakembere a fejlődést az „életút perspektíva” (life course perspective) kifejezéssel illeti. Az ő szövegezésében ez egy egyén

életútját jelenti, melyre döntő hatást gyakorol az állandóan változásban levő környezet. Ezzel párhuzamosan megalkotja a „fejlődési röppálya” (developmental trajectory) fogalmát is. Ez elsősorban azokat a pszichobiológiai változásokat takarja, melyek az embert érik, mialatt végighalad az „életút perspektíva” utazásán. *Elder* teoretikus megközelítésében az egyéni fejlődés beágyazódik és szignifikánsan igazodik azokhoz a körülményekhez és történelmi eseményekhez, melyeket az egyed „fejlődési röppályáján” időben átélt. Bár igen sok a hasonlóság, a szerző elmélete döntő vonásaiban élesen elválik *Magnusson* és *Costello* rendszerétől. (A különbség leginkább a vizsgálatok empirikus eredményei közötti ellentmondásokban nyilvánul meg.) A hangsúly azonban az, hogy mindkét elképzelés összefüggő egészként kezeli a személyiséget és érvekkel támasztja alá az emberi fejlődés interdiszciplináris szemszögből való vizsgálatának szükségességét.

Jól jellemzi a tanulmánykötet tematikáját, mondanivalóját és értékeit a 7. fejezet. A Kognitív fejlődés (Cognitive Development) c. tanulmány szerzőpárosa, *Morrison* és *Ornstein* e témát, mint a fejlődépszichológia kutatásának magját vizsgálja. A mai gondolkodás kialakulásában döntő szerepet játszó erőket jellemezve végigkövetik a kognitív fejlődés kutatásának és teóriájának evolúcióját. A fejlődésről alkotott nézeteiket a memória területéről hozott példákkal illusztrálják. (Szerintük ez azért is fontos, mert szerintük éppen a memóriafejlődés vizsgálatának változó természete világítja meg a legszembetűnőbben a kognitív kutatás mai trendjét.) Körülbelül egy évszázada fektette le a kognitív fejlődés elméletének és kutatásának alapjait *Baldwin* és *Binet*. E kiindulóponttól a szerzők végigkalauzolnak minket a megismerés tudományának történelmében. *Baldwin* strukturális elméletével egy igen gazdag és dinamikus vázat alkotott meg a gyermekek megismerésének (illetve e megismerés fejlődésének) vizsgálatára. Egy olyan perspektíva volt ez, mely a Piaget-féle vállalkozásnak elébe vágva, azt jónéhány gondolattal inspirálta is. *Binet* kutatási témáival megfogalmazta a kognitív fejlődés központi tételeinek későbbi listáját. Ők ketten úttörőnek számító tanulmányaikkal taposták ki az utat a fejlődéstudomány számára, publikációik vízvonalaként jellemezhetők e tan evolúciójában. Azonban több ok és számos konfliktus miatt nézeteik nem találtak szisztematikusan rendszerező utódokra. Az egyik jelentős konfliktus az volt, amely a behaviorista mozgalom térhódítása következtében alakult ki a paradigmák szintjén. A behaviorizmus a mentális folyamatok kutatásának delegitimizációjával nem alakított ki olyan környezetet, mely elősegítette volna a memória- és megismerés-fejlődés tanulmányozását. A XX. század első évtizedeiben e trendek eredményeképpen a fejlődépszichológia útjai elváltak az experimentális pszichológia fő áramlaitól. A behaviorizmus hatását még évek hosszú során át lehetett érezni. Ám a II. világháború után Hall neobehaviorista elméletének kontextusán belül kezdték el támadni ezeket az elképzeléseket az általános tárgykörébe tartozó megfigyelhetetlen jelenségek miatt (például a gondolkodás és annak fejlődése). Paralell változások voltak mozgásban az experimentális pszichológia általános területén. Az 1960-as évek végére a behavioristák a kognitív jelenségek befogadására tett kísérleteik kezdtek összeroppanni saját súlyuk alatt. Ezzel egyidőben a figyelem, a memória, és általában az információ-feldolgozás megfigyelésében alkalmazott technikák sikere elvezetett az új jellegű agykutatás kialakulásához. Ez szolgáltatta tulajdonképpen a végső lökést a kirobbanó kognitív forradalomhoz. (A kognitív pszichológia azzal a kifejezett feladattal született meg, hogy tanulmányozza azokat a mentális folyamatokat, melyeket a behaviorista irányvonal kizárt a kutatás köréből.) A computer-technológia és a mesterséges intelligencia egy jól használható szókincset hozott létre a mentális jelenségek vizsgálatára. Erre alapozva hozták létre a „fejlődéstudósok” az új konceptuális és kutatási stratégiákat.

Megindult a kognitív fejlődépszichológia térhódítása. (A kognitív fejlődésnek a '60-as évek közepén tapasztalható „újjaéledése” közvetlenül tükröződött a felnőttkorúak megismerésének experimentális tanulmányozásában végbemenő változásokban.) Bár ezt az időszakot figyelemreméltó produktivitás jellemzi, a fejlődéskutatások próbálkozásait túlnyomó részt az általános merevséghez való ragaszkodásból kifolyó kötöttségek határozzák meg. A valódi elméleti integráció néhány évvel ezután következett be az információ-feldolgozási perspektívák széleskörű alkalmazásával. A kiindulási elvvel párhuzamosan az ekkor megszülető kognitív fejlődés tudománya tisztán kivehető alakot öltött és világos célokat tűzött ki maga elé. (Alapvető hangsúlyt fektettek az elme univerzális jellegére. Az új megközelítési mód tükröződött a laboratóriumi kísérletezés uralkodó – de nem kizárólagos – használatában.) A modern kognitív fejlődés felemelkedésében fontos szerepet játszott a Piaget-féle fejlődépszichológia „felfedezése”. (*Piaget* a kognitív fejlődést viszonylagosan természetes közegben, kis létszámú mintával vizsgálta.) Az ő organizmikus elmélete (kapocsként *Baldwin* korábbi elképzeléséhez) egy olyan biológiai metaforát adott a kutatóknak a mentális fejlődés tanulmányozására, mely éles ellentétben áll az információ-feldolgozás irányából való megközelítéssel. A piaget-i irány alapvető elve azoknak a szisztematikus megfigyeléseknek a fontossága, melyek a gyermekek képességeinek fejlődését jellemzik. (Me-

Könyvekről

tológiáját azonban éppen kísérleteinek hiányossága miatt kritizálták...) Alapgondolatainak termékenyítő hatása még ma is érezhető a „neopiagetianus” fejlődésteóriákban.

Morrison és *Ornstein* ezután a gyermekkori memóriafejlődés esettanulmányával világítja meg az előzőekben bemutatott elméleti evolúciót. Az esettanulmány során kitüntető figyelemmel illetik a tudás elsőbbségét és a kontextus szerepét. Tanulságos és gondolatébresztő, ahogyan eszmefuttatásuk során minden kérdésnél és problémánál megfogalmazzák fellépő aggodalmaikat. Írásukat összegző gondolatokkal zárják, melyek az egész tanulmánykötet mottójául is szolgálhatnak. Szerintük ugyanis minden, a fejlődés területén alkotó kutató (kezdve a sort az „évszázados úttörőkkel”) teóriájából ki kell emelni a hasznosítható elemeket; szükség van a vizsgálódások látószögének kiszélesítésére; metodológiai rugalmassággal és megújult odafigyeléssel, a kognitív fejlődés erőforrásaira támaszkodva kell tovább folytatni a fejlődés tanulmányozását – a szintézis irányában fejlődő tudomány megismerésével.

A tanulmánykötet igen tanulságos lehet mindenkinek, akit kutatásai, munkája vagy egyszerűen az érdeklődése valamely tudományhoz (vagy A tudományhoz) köt. A rengeteg kérdésfelvetés, a számtalan régi és új gondolat szintézise, a határozott célkitűzések, az interdiszciplináris integráció igénye, a meggyőző empirikus adattömeg és – nem utolsósorban – a könyv „világítótorony” funkciója igen értékes munkává nemesíti a tanulmánykötetet. Ezt az értéket tovább növeli a kötethez csatlakozó rendkívül részletes referenciagyűjtemény.

Molnár László